

*Матв.
МЗЗ*

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

**Матвієнко
Володимир Васильович**

УДК 343.97

**Криміналістичне забезпечення
методики розслідування злочинів**

**Спеціальність 12.00.09. - кримінальний процес та
криміналістика;
судова експертиза**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ 2000

Загальна характеристика роботи

Актуальність теми дослідження. Розвиток демократичної України передбачає зміцнення правової держави, вирішення багатьох складних теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з необхідністю забезпечення гарантій прав та інтересів громадян, належного правопорядку. Однією з головних умов зростання добробуту народу, поступового розвитку незалежної держави є підвищення результативності боротьби з правопорушеннями та злочинністю. Сказане особливо актуалізує необхідність вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства, поліпшення організаційного, інформаційного, методичного та матеріального забезпечення правоохоронних органів, якісних змін у підготовці оперативних працівників, слідчих, адвокатів, суддів, впровадження новітніх методів роботи. Тому перед державою постає проблема рішучих змін у стратегії і тактиці боротьби зі злочинністю, розробці і здійсненні ефективних заходів для забезпечення законності в країні та реального захисту конституційних прав і свобод громадян.

У цьому відношенні органами влади та управління приймаються принципово важливі рішення, які мають позитивний вплив на стан справ у галузі правоохоронної діяльності. Передусім, це прийняття Конституції України, законів та інших нормативних актів, які, з урахуванням сучасних вимог до правоохоронних органів, створюють умови для більш чіткого правового регулювання оперативно-розшукової, слідчої, експертної діяльності, боротьби зі злочинністю. Суттєво поліпшується матеріальне та науково-технічне забезпечення діяльності суду, міліції, прокуратури, служби безпеки, вдосконалюється їх структура.

Вивчення практики боротьби зі злочинністю дає підстави говорити про те, що одним із найбільш складних напрямків у цій справі є саме розкриття та розслідування злочинів. Відомо, що серед головних умов успішної боротьби з кримінальними проявами є застосування досягнень науково-технічного прогресу у діяльності правоохоронних органів по виявленню, вилученню, дослідженню та використанню інформації, яка має значення для встановлення злочинця та обставин злочину. Традиційно

розробкою таких науково-технічних засобів займається криміналістична наука. Вона розробляє та залучає із інших галузей знання різноманітні рекомендації, прийоми, методи, методики, без яких неможливо розкрити чи розслідувати злочини. Тому питанням криміналістичного забезпечення практики взагалі в тій чи іншій мірі присвячена більшість робіт криміналістичної спрямованості. У зв'язку з цим, слід назвати роботи відомих вчених-криміналістів України та Росії, які стосувались загальних проблем забезпечення практики боротьби зі злочинністю. Це результати наукових пошуків Л.Ю. Ароцкера, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, Т.В. Варфоломеевої, А.І.Вінберга, В.Г. Гончаренка, А.В. Іщенко, О.А. Кириченка, Н.І. Клименко, В.С. Кузьмичова, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, І.В. Постіки, М.В. Салтевського, М.О. Селіванова, М.Я. Сегая та інших вчених.

Безпосередньо проблеми методики розслідування окремих видів злочинів також привертали увагу криміналістів. Йдеться, зокрема, про ґрунтовні дослідження Г.А. Абдумаджидова, Ю.П. Аленіна, І.О. Возгріна, І.Ф. Герасимова, Ф.Е. Давудова, А.В. Дулова, Б.Л. Зотова, Г.Г. Зуйкова, Л.Л. Каневського, О.Н. Колесніченка, В.П. Колмакова, В.О. Коновалової, Г.І. Кочарова, О.М. Ларина, І.М. Лузгина, І.Г. Маландіна, Г.А. Матусовського, В.О. Образцова, Б.І. Пінхасова, В.Г. Танасевича, С.І. Тихенко, І.Я. Фрідмана, М.П. Яблокова та інших криміналістів України та країн СНД.

У галузі методики розслідування злочинів криміналістика має значні здобутки. Висновки та рекомендації, які викладені у чисельних роботах, мають принципове значення для вдосконалення розслідування злочинів. Разом з тим, роботи з проблематики методики розслідування злочинів дуже різнопланові та мають різнорівневу спрямованість. Наробки криміналістів у цій галузі вимагають узагальнення широкого кола питань, пов'язаних з теорією та практикою оптимізації належного забезпечення розслідування. Саме тому постала необхідність визначитись, передусім, з теоретичними проблемами осмислення такого поняття як "криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів" та практичними наслідками вивчення такого явища та самої діяльності по озброєнню практики дієвими криміналістичними рекомендаціями. Враховуючи те, що криміналістичне забезпечення, як діяльність, носить комплексний

характер, є всі підстави говорити про необхідність її комплексного аналізу. Крім того, йдеться про криміналістичне забезпечення саме методики розслідування злочинів - також дуже специфічної сфери застосування знань із різноманітних галузей науки та практики.

Слід звернути увагу, що в українській криміналістичній науці, а також серед доробку вчених-криміналістів держав, які утворились на пострадянському просторі, відсутні відповідного рівня теоретичні узагальнення проблем забезпечення практики криміналістичними засобами та методами. Зазначені обставини обумовили вибір даної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана згідно з основними напрямками боротьби зі злочинністю, визначеними Комплексною цільовою програмою боротьби зі злочинністю на 1996-2000 роки, затвердженою Указом Президента України від 17 вересня 1996 року № 837 та відповідним наказом МВС України. Тема дисертаційного дослідження обговорювалась та отримала позитивну оцінку на засіданні кафедри криміналістики Національної академії внутрішніх справ України. Крім того, зазначена тема схвалена на засіданнях кафедри кримінального процесу та криміналістики, Вченої ради Одеського інституту внутрішніх справ і включена до плану роботи Одеського інституту внутрішніх справ та передбачена "Переліком дисертаційних досліджень з проблем держави та права України", складеним Управлінням координації та планування наукових досліджень Академії правових наук України.

Мета та задачі дослідження полягають в комплексній міждисциплінарній розробці основних теоретичних та організаційних засад криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів, як певної діяльності, та виведенню практичних наслідків такої діяльності для поліпшення боротьби зі злочинністю.

Багатоплановість та комплексність мети зумовили необхідність вирішення конкретних завдань, серед яких найбільш важливими автор визнав такі:

- формулювання поняття криміналістичного забезпечення, його сутності та змісту;

- виявлення спільних та відмінних рис, характеристик, сторін і особливостей організаційного, інформаційного та інших видів забезпечення розслідування злочинів;

- визначення місця та ролі криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів у вдосконаленні слідчої практики;

- окреслення основних етапів діяльності по криміналістичному забезпеченню слідчої практики;

- з'ясування основних періодів дисертаційних досліджень проблем методики розслідування злочинів у радянській та українській криміналістиці;

- встановлення основних тенденцій у дисертаційній розробці криміналістичною наукою проблем методики розслідування злочинів;

- розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення криміналістичного забезпечення практики.

Наукова новизна одержаних автором результатів полягає, передусім, у тому, що в дисертації закладені теоретичні основи розуміння криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів, окреслені та досліджені найбільш важливі явища та поняття, які безпосередньо стосуються поліпшення взаємозв'язку криміналістичної науки та слідчої практики. Серед положень, які відрізняються новизною, є підстави назвати в якості основних такі:

1. Конкретизація, з урахуванням потреб слідчої практики, основних напрямків наукових пошуків криміналістів у галузі взаємодії та взаємовпливу криміналістики та слідчої практики, аргументація змісту поняття "криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів" та його визначення.

2. Розроблення процедури криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів з урахуванням результатів вивчення основних елементів наукового, інформаційного, науково-методичного, матеріально-технічного та інших видів забезпечення практики.

3. Розкриття змісту та специфіки основних етапів криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів.

4. Окреслення, на основі даних вперше проведеного автором аналізу дисертаційних робіт з криміналістики, виконаних у

колишньому СРСР, Україні та державах СНД за шістьдесят років, основних етапів та закономірностей дисертаційної розробки проблем криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів.

5. Пропозиції щодо критеріїв визначення пріоритетних напрямків наукових досліджень проблем криміналістичної методики.

6. Визначення, з урахуванням співставлення виявлених в різноманітних джерелах даних про потреби практики та реалізацію цих запитів у захищених у колишньому СРСР, Україні та державах СНД і запланованих дисертаційних дослідженнях, наявних, необхідних зараз та перспективних напрямків наукових досліджень проблем методики розслідування злочинів.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів, головним чином, полягає в тому, що основний зміст роботи органічно поєднує теоретичне осмислення проблеми та містить практичні рекомендації по вирішенню конкретних питань. Головним в теоретичному аспекті роботи є, за думкою автора, сама постановка проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, аналіз його поняття, змісту, сутності, формулювання визначення, висвітлення пов'язаних з оптимальним забезпеченням практики боротьби зі злочинністю проблем, конкретизація ролі криміналістичного забезпечення у цій діяльності. Розроблені автором основні положення можуть бути використані в декількох напрямках. **По-перше**, для поглиблення взаєморозуміння науковців та практиків, що буде сприяти оптимізації всебічного забезпечення слідчої практики науково-технічними досягненнями. В даному випадку йдеться про сформульовані автором положення відносно тлумачення криміналістичного забезпечення практики, його змісту, специфіки діяльності, функціонального навантаження відповідних органів та посадових осіб. **По-друге**, положення роботи знайдуть своє застосування при підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів для правоохоронних органів: оперативних працівників, слідчих, експертів. Найбільш вагомі в цьому відношенні положення роботи, які стосуються сучасного стану наукового забезпечення проблем криміналістичної методики, наявності робіт з конкретної тематики, перспективних напрямків наукових пошуків схвально сприйняті та використовуються у

навчальному процесі вищих навчальних закладів системи МВС України. **По-третє**, результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення планування та координації криміналістичних наукових досліджень по оптимальному забезпеченню потреб слідчої практики. **По-четверте**, положення дисертації можуть бути використані при вдосконаленні організаційної структури правоохоронних органів, особливо в галузі поліпшення взаємозв'язків науки та практики.

Особистий внесок здобувача в розробку проблеми визначається тим, що в Україні та колишньому СРСР проблема криміналістичного забезпечення практики в такому аспекті не ставилась. Автором вперше, на основі використання різноманітних даних, глибокого аналізу наукових праць, вивчення практики, використання власного досвіду отримані результати та сформульовані положення, які раніше не були предметом вивчення та комплексного висвітлення. Так, вивчені зміст та спрямованість більше п'ятисот дисертаційних досліджень з методики розслідування злочинів, які підготовлені впродовж більше ніж шістдесяті років, виявлені основні тенденції становлення та розвитку дисертаційних досліджень у цій галузі, особливості організації та планування наукових пошуків у різні періоди їх розвитку, встановлена специфіка взаємозв'язку та взаємовпливу практики боротьби зі злочинністю та криміналістичної науки, виділені перспективні напрямки розвитку криміналістики в сучасних умовах. Тобто, автором розроблені основи концепції криміналістичного забезпечення розслідування злочинів та на базі значного теоретичного та емпіричного матеріалу визначені головні організаційні і процедурні питання оптимізації наукового забезпечення розслідування злочинів у одному з найбільш значимих напрямків криміналістичного забезпечення практики боротьби зі злочинністю - в галузі планування та здійснення дисертаційних досліджень і впровадження їх результатів у слідчу діяльність.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Матеріали дисертації обговорені на засіданнях кафедри криміналістики Національної академії внутрішніх справ України, кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського інституту внутрішніх справ МВС України, використовуються в навчальному процесі названих навчальних закладів при

викладанні курсу криміналістики, обговорювались та схвально сприйняті у практичних підрозділах правоохоронних органів. Крім того, основні положення роботи були предметом обговорення на науково-практичних конференціях у Одеській державній юридичній академії (1997) та Одеському юридичному інституті МВС України (1999).

Публікації. Основні результати дослідження знайшли своє відображення у п'яти публікаціях автора, які оприлюднені у фахових виданнях.

Структура роботи обумовлена колом досліджуваних проблем, відповідає меті та завданням дослідження і включає: план, вступ, два розділи, п'ять підрозділів, висновки, список літератури кількістю 733 джерела та 9 додатків.

Зміст роботи.

У вступі обґрунтовується вибір теми, відображена її актуальність, визначається мета та завдання дослідження, показана його наукова новизна, теоретична та практична значимість, апробація та втілення результатів дослідження в науку та практику.

Розділ перший «*Теоретичні засади криміналістичного забезпечення розслідування злочинів*» присвячений загально-теоретичним положенням методики розслідування злочинів, висвітленню завдань криміналістики в розробці та озброєнні суб'єктів розслідування методами, прийомами, засобами, рекомендаціями та технологіями роботи з доказовою інформацією.

У **першому підрозділі** «*Поняття та визначення криміналістичного забезпечення розслідування злочинів*» автор зосереджує свою увагу на понятті та змісті терміну «забезпечення», дає короткий аналіз дисертаційних досліджень вчених-криміналістів України, колишнього СРСР та країн СНД, в яких в тій чи іншій мірі висвітлювались питання криміналістичного та іншого забезпечення методики розслідування злочинів. На цій основі та виходячи із завдань свого дослідження, здобувач робить висновок про існування криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів. Само поняття «забезпечення» має досить широку

трактовку і включає до свого змісту багато відтінків діяльності, пов'язаної зі створенням належних умов функціонування соціальних систем, управлінських структур, технічних приладів та їх комплексів, технологій тощо.

Автор аналізує поняття та зміст забезпечення як специфічної діяльності з різних позицій. В роботі наводиться розуміння забезпечення в економічній науці, військовій справі, соціальній сфері та інших галузях. Детально висвітлюються змістовні характеристики забезпечення стосовно юриспруденції.

В дисертації звертається увага на те, що в юридичній науці термін «забезпечення» теж використовується досить часто: в цивільному праві важливе значення надається забезпеченню позову та забезпеченню виконання зобов'язань; в адміністративному праві певне значення надається заходам адміністративно-процесуального забезпечення громадської безпеки; в кримінальному процесі детально врегульовані питання цивільного позову та його забезпечення; в кримінології спеціально досліджуються питання інформаційного забезпечення профілактики злочинів.

Вивчення зазначених проблем здійснюється автором з урахуванням здобутків вчених різних держав. Так, в Україні забезпечення слідчої та експертної практики розглядається, здебільшого, в інформаційному, науковому та науково-методичному аспектах. Стосовно інформаційного забезпечення звертається увага на дисертаційні дослідження українських криміналістів, які представляють, здебільшого, наукову школу Національної академії внутрішніх справ України.

В Росії активно досліджуються питання інформаційного забезпечення, а за останні роки певного поширення набули дослідження власне криміналістичного забезпечення боротьби зі злочинністю. В Азербайджані також розроблюються питання інформаційного забезпечення розслідування. Криміналісти Болгарії, Польщі, Німеччини опікуються переважно проблемами технічного забезпечення діяльності поліції.

На основі узагальнення різноманітних підходів до розуміння забезпечення, як діяльності і як наукової категорії, автор його розглядає з криміналістичних позицій та вважає, що, оскільки засоби, методи, прийоми роботи з доказами, загальні підходи, схеми, рекомендації по методиці розслідування злочинів

розроблює і надає криміналістика, таке забезпечення доцільно розглядати як криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів. Грунтуючись на етимологічному аналізі «забезпечення», розумінні цього терміну в різноманітних галузях наукових знань та практичної діяльності, враховуючи існуючі варіанти окреслення цього поняття вченими, автор вважає, що криміналістичне забезпечення методики розслідування окремих видів злочинів - це складне, багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є самостійна специфічна діяльність вчених-криміналістів та практиків по розробці нових, використанні відомих науково-технічних досягнень, а також їх впровадження в практику розслідування злочинів з метою оптимального вирішення її завдань.

В другому підрозділі «Основні елементи криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів» автор аналізує точки зору відомих вчених-криміналістів України та держав СНД на саме поняття та зміст «криміналістичного забезпечення».

З огляду на результати аналізу дисертант робить поділ «криміналістичного забезпечення» на дві головні, тісно пов'язані між собою складові частини, - це вивчення потреб слідчої практики та розробка криміналістичних рекомендації для неї.

Вивчення потреб практики може здійснюватись принаймні у чотирьох напрямках. **По-перше**, вивчення власне практики розкриття, розслідування та попередження злочинів є метою виявлення резервів вдосконалення правоохоронної діяльності. **По-друге**, вивчення злочинної діяльності, способів підготовки, скоєння та приховування злочинів, характерних слідів, даних про особу злочинця для озброєння практиків цими знаннями. **По-третє**, вивчення різноманітних особливостей виробництва у різних галузях, документообігу, особливостей обліку матеріальних цінностей з метою виявлення найбільш вразливих, з позиції можливого скоєння злочинів ділянок, так званих «криміногенних зон». **По-четверте**, вивчення власних потреб і можливостей науки з метою створення умов для забезпечення оптимізації практики боротьби зі злочинністю.

Розробку відповідних рекомендацій автор також вважає складним багаторівневим процесом, до якого включає власне розробку певних засобів, їх перевірку, безпосереднє впровадження в практику.

Визначаючи основні елементи процесу криміналістичного забезпечення, автор, полемізуючи з іншими вченими (В.О.Образцов), схильється до позиції В.П.Бахіна та А.В.Ішенка в тому, що структурними елементами та етапами цього процесу є:

- вивчення потреб слідчої практики для розробки криміналістичних рекомендацій по її оптимізації;

- розробка криміналістичних рекомендацій, як комплексна діяльність по створенню моделі майбутньої рекомендації, визначенню шляхів та засобів її створення і безпосередній розробці рекомендації;

- експериментальна перевірка рекомендацій, як форма апробації, яка може розглядатись як складова частина процесу розробки і як самостійний етап;

- попередня оцінка рекомендацій (з позицій їх відповідності завданням та умовам кримінально-процесуальної діяльності), як форма опосередкованої перевірки практикою;

- розповсюдження криміналістичних рекомендацій, як складова процесу інформування відповідних осіб та органів про новели, які пропонуються;

- впровадження рекомендацій в діяльність правоохоронних органів, як організаційний етап по створенню необхідних умов для практичного використання рекомендацій;

- процес безпосередньої перевірки практикою істинності впроваджених рекомендацій, який дозволяє визначити їх законність, етичність, наукову обґрунтованість та реальну ефективність;

- збір та опрацювання даних про результати використання та дієвість впровадження рекомендацій.

Завершуючи перший розділ дисертаційного дослідження, автор робить висновок, що криміналістичне забезпечення практики розслідування злочинів є іманентно суттєвою ознакою науки криміналістики і полягає у виявленні потреб слідчої практики та всебічному озброєнні працівників правоохоронних органів дієвими криміналістичними рекомендаціями, які забезпечують оптимізацію розслідування злочинів.

У другому розділі роботи «Сучасний стан та перспективи розробки проблем криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів у дисертаціях криміналістів» детально аналізуються та висвітлюються основні напрямки пошуків криміналістів протягом шестидесяти років.

Автор обґрунтовує необхідність аналізу саме дисертаційних досліджень, як одного із важливих напрямків наукового аналізу проблем теорії і практики протидії злочинності та провідної форми криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів. На основі аналізу матеріалів більше як п'ятисот дисертацій по криміналістиці, автор окреслює головні напрямки дослідження проблем криміналістичної методики. Причому, в роботі використовуються три підходи до вивчення викладених в дисертаціях проблем та рекомендацій – рівневий, хронологічний і тематичний. Відповідно до рівневого підходу до розгляду дисертацій вони були поділені на докторські і кандидатські. Хронологічний підхід дозволив прослідкувати динаміку наукових пошуків, а тематичний – їх конкретну спрямованість, інтенсивність дослідження проблем, невирішені питання.

У першому підрозділі «Докторські дисертації з проблем методики розслідування злочинів» автор розглянув фундаментальні роботи криміналістів з цього важливого напрямку криміналістичного забезпечення практики боротьби зі злочинністю. В роботі висвітлюється коло проблем, які привертали увагу авторів докторських дисертацій за весь період існування такої форми досліджень у колишньому СРСР та Україні. На основі співставлення змісту робіт та їх спрямованості в роботі підкреслюється, що початок фундаментального аналізу проблем методики розслідування злочинів був покладений роботами вітчизняних вчених С.І. Тихенка, В.П. Колмакова, О.Н. Колесніченка. Саме в цих роботах закладені основи подальших наукових досліджень теоретичних та прикладних проблем методики розслідування злочинів. Йдеться про такі важливі поняття як криміналістична характеристика злочинів та її елементи, етапи розслідування, специфічність розслідування окремих видів злочинів. В цьому підрозділі обґрунтовується висновок про те, що започаткування такого рівня досліджень криміналістичних проблем в Україні відбувалось на добре

підготовленому попереднім розвитком криміналістичної науки ґрунті. На кінець п'ятидесятих років, коли з'явилися перші докторські дисертації, в Україні уже були захищені роботи на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук по тематиці методики розслідування розкрадань державного і колективного майна, господарських та посадових злочинів, видані змістовні посібники, опубліковані чисельні статті з цієї проблематики. Це свідчило про те, що в Україні на той час уже сформувалися авторитетні наукові центри дослідження проблем криміналістичної науки взагалі, та методики розслідування злочинів, зокрема. В їх числі можна назвати Київський та Одеський університети, Харківський юридичний інститут, Київський та Харківський науково-дослідні інститути судових експертиз.

У *другому підрозділі «Основні етапи наукового дослідження проблем методики розслідування злочинів в дисертаціях криміналістів»* автор намагався якомога детальніше прослідкувати напрямки наукових пошуків криміналістів на різних етапах розвитку науки. З метою уникнути упередженості у висвітленні цих питань, дисертант за основу періодизації вивчення та відображення наукових досліджень взяв десятиліття. В результаті осмислення наявних матеріалів виділена специфіка наукових розробок криміналістів. Так, у сорокові роки дослідники цікавились узагальненням питань, які стосувались розслідування вбивств, крадіжок, дорожньо-транспортних пригод, злочинів, скоєних неповнолітніми. П'ятдесяті роки характеризуються започаткуванням та активізацією вивчення особливостей скоєння розкрадань державного та колективного майна у окремих галузях, посадових злочинів. У шестидесяті роки, окрім зазначених напрямків, значна увага почала приділятися загальним питанням розслідування, різко зріс інтерес до боротьби з розкраданнями державного та колективного майна, посяганнями на життя, здоров'я, честь і гідність особи, порушень правил техніки безпеки.

У сімдесятих роках продовжувалось інтенсивне вивчення загальних проблем методики, питань боротьби з розкраданням державного та колективного майна, злочинів проти суспільної безпеки, громадського порядку і здоров'я населення, особливо дорожньо-транспортних пригод, пожеж та підпалів,

започаткований дисертаційний аналіз проблем розслідування групових злочинів.

Восьмидесяті роки характерні тим, що саме у цей час був своєрідний пік досліджень зазначених проблем. Це особливо стосувалось загальних питань методики, розкрадань державного та колективного майна, посягань на життя, здоров'я, честь і гідність особи, індивідуальну власність громадян, господарських злочинів. За останнє десятиліття помітно деякий спад у підготовці дисертацій. Однак, досить інтенсивно продовжується вивчення загальних проблем методики, посягань на державне та колективне майно та інші злочини. Крім того, дослідники звернули увагу на розслідування бандитизму, приховування валютної виручки, започатковані комплексні дослідження вимагательства, різко підвищився інтерес до розслідування групових, організованих злочинів.

Завершуючи тематико-хронологічний аналіз дисертаційних досліджень автор аргументує висновок про певні диспропорції в організації та здійсненні наукових криміналістичних досліджень, які виявлені стосовно всієї їх історії та на окремих етапах. Крім того, звертається увага на декілька обставин.

По-перше, проблематика методики розслідування злочинів порівняно з іншими розділами криміналістики досліджується найбільш активно.

По-друге, у напрямках наукових досліджень простежується постійна підвищена увага науковців до певного кола проблем. До них, зокрема, є підстави віднести проблематику розслідування розкрадань державного і колективного майна, розслідування злочинів проти особи, проти індивідуальної власності.

По-третє, упродовж десятиліть, окремі напрямки наукових досліджень залишаються без уваги криміналістів. Йдеться про методику розслідування злочинів проти правосуддя, методику розслідування злочинів проти порядку управління, методику розслідування військових злочинів.

По-четверте, за останні роки започаткована дисертаційна розробка проблем методики розслідування таких злочинів, які раніше не привертала увагу криміналістів. Йдеться про методику розслідування злочинів, скоєних слідчими та дізнавачами, корупційних проявів, незаконних операцій зі зброєю,

організованої злочинної діяльності, комп'ютерних злочинів, викрадення людей.

По-п'яте, тенденція до узагальнення теоретичних основ методики розслідування злочинів найбільш зримо визначилась лише у дев'яності роки.

Підкреслюється, що в Україні розробка проблем методики розслідування злочинів велась досить активно. Про це свідчить, зокрема те, що майже кожна п'ята дисертація з цієї проблематики була підготовлена в нашій державі. В нашій державі здебільшого зберігаються загальні тенденції у спрямованості наукових інтересів вчених-криміналістів, умови яких закладені ще у радянські часи. Разом з тим, особливо в останні роки, в Україні зріс інтерес до розслідування злочинів у банківській сфері, серійних вбивств, теоретичних проблем методики.

У третьому підрозділі *«Пріоритетні напрямки дослідження проблем методики розслідування злочинів»* викладені перспективні напрямки подальшого розвитку наукових криміналістичних досліджень проблем методики розслідування окремих видів злочинів.

На основі аналізу масиву дисертацій, що детально відображено у попередніх розділах, автор визначив декілька важливих у теоретичному і практичному розумінні обставин. Зокрема, відзначається, що організація наукових криміналістичних досліджень проблем методики розслідування злочинів впродовж багатьох років характеризується, окрім інших особливостей, помітними відмінностями у інтенсивності дослідження тих чи інших проблем. В дисертації детально вписані ті проблеми, які найбільш інтенсивно досліджуються та ті, вивчення яких не проводилось зовсім або досліджувались досить давно і у інших історичних та економічних умовах. Вивчення практики та її потреб, співставлення з науковими доробками дозволило визначити напрямки наукових досліджень криміналістичних проблем методики розслідування, які детально вписані в тексті та додатках. Висвітлення цих напрямків у роботі подається переважно стосовно відповідних інститутів кримінального законодавства. В межах конкретних правових інститутів з урахуванням потреб практики та стану наукових розробок названі злочини, методику розслідування яких необхідно

розробляти. Крім того, спеціально виділяються питання, які взагалі не привертали увагу криміналістів. Йдеться про методику розслідування злочинів проти правосуддя, посягань на порядок управління, військові та інші злочини.

У висновках автор наводить узагальнене бачення основних результатів дослідження. Зокрема, відзначається, що однією з важливих умов поліпшення справ у галузі боротьби зі злочинністю є належне криміналістичне забезпечення діяльності по розслідуванню злочинів, що передбачає чітке визначення його поняття, змісту, структури, суб'єктів здійснення. Дисертант визначає стан наукових досліджень на окремих етапах розвитку науки, розкриваючи при цьому конкретні особливості їх організації та проведення. В числі таких особливостей називаються інтенсивність та напрямки наукових пошуків дисертантів. Крім того, з урахуванням стану наукових досліджень, наявності відповідних криміналістичних видань, потреб практики, окреслені пріоритетні напрямки наукових досліджень проблем криміналістичної методики, показані можливості використання результатів дослідження у розвитку теорії криміналістики, вдосконаленні підготовки юристів, організації наукових досліджень, підвищенні ефективності розслідування злочинів.

Відзначається, що створена в Україні система планування, координації та втілення наукових досліджень в практику боротьби зі злочинністю потребує вдосконалення. Передусім, доцільно переглянути традиційні підходи до планування та координації наукових досліджень, які переважно ґрунтуються на врахуванні інтересів наукових керівників. Звичайно, знання провідних науковців щодо актуальності розробки тих чи інших питань надзвичайно важливі. Разом з тим, зміни в цій галузі повинні обов'язково враховувати повне знання потреб практичної діяльності, можливостей і запитів самої науки, вичерпної інформаційної картини результатів наукових досліджень. Важливо також активізувати розвиток існуючих та утворення нових наукових центрів з дослідження проблем методики розслідування злочинів.

Не втрачає сенсу необхідність суттєвих змін у порядку організації наукового керівництва аспірантами та пошукувачами, тому що існуюча практика не завжди сприяє розвитку їх наукової творчості і самостійності в науковому пошуку, узагальненні

матеріалів практики, проведенні соціологічних досліджень, засвоєнні та використанні даних інших наук.

Виходячи з результатів проведеного дослідження робиться висновок про те, що його основні положення та рекомендації можуть знайти своє впровадження і вже використовуються в теорії та на різних рівнях правоохоронної, навчальної та організаційної діяльності.

По-перше, враховуючи нагальну потребу належного забезпечення підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, отримані результати дослідження будуть сприяти визначенню напрямків наукових досліджень.

По-друге, виходячи з інтересів конкретного науковця, отримані дані будуть сприяти полегшенню вибору актуальної проблеми, яка потребує дослідження.

По-третє, окремі наукові підрозділи, які займаються розробкою проблем методики розслідування злочинів, зможуть враховувати отримані дані для оптимізації використання потенціалу науковців.

По-четверте, результати дослідження могли б, у тій чи іншій мірі, використовуватися, поряд з іншими, для визначення пріоритетних напрямків розвитку науки; організаційних заходів щодо утворення та розвитку профільних регіональних та міжрегіональних наукових центрів, науково-виробничих об'єднань; оцінки кадрового потенціалу науки, підготовки і перепідготовки відповідних наукових співробітників; оцінки результатів наукових досліджень, у тому числі і дисертацій; при здійсненні заходів з оптимізації впровадження досягнень науки в практику.

По-п'яте, отримані результати дослідження допоможуть керівнику органу розслідування та конкретному слідчому чи оперативному працівнику у виборі джерел криміналістичного забезпечення ефективного розслідування злочинів.

По-шосте, висновки та пропозиції, які сформульовані в роботі, могли б знайти своє впровадження в оптимізації міждержавного регулювання науково-дослідними роботами у галузі криміналістики.

Публікації:

1. Берназ В.Д., Матвієнко В.В. Про подальше вдосконалення самостійної роботи слухачів з криміналістики // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - Одеса, 1997. - №2. - с. 173-175.

2. Іщенко А.В., Матвієнко В.В. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів (постановка проблеми)// Вісник Запорізького юридичного інституту. - Запоріжжя, 1998. - Вип. 2. - с. 171-178.

3. Іщенко А.В., Матвієнко В.В. Розробка проблем методики розслідування злочинів у дисертаційних дослідженнях // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - Одеса, 1998. - №2. - с. 33-40.

4. Матвієнко В.В. Наукове забезпечення розслідування злочинів як завдання криміналістики // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - Одеса, 1998. - №3. - с. 35-39.

5. Матвієнко В.В. Дослідження проблем методики розслідування злочинів у докторських дисертаціях // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - Одеса, 1999. - №2. - с. 30-34.

Анотації

Матвієнко В.В. Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. - Національна академія внутрішніх справ України - Київ, 2000.

Дисертація є монографічним дослідженням широкого кола питань, пов'язаних з криміналістичним забезпеченням методики розслідування злочинів.

Грунтуючись на досягненнях різних наук в роботі сформульовано поняття криміналістичного забезпечення методики розслідування злочинів, окреслено його зміст та особливості, розглянуті основні етапи здійснення.

На основі аналізу дисертацій з криміналістики, узагальнення даних практики, думок слідчих та науковців автором визначені стан та перспективи наукової розробки проблем

методики розслідування злочинів, визначені та аргументовані напрямки і проблеми, які не були предметом дослідження криміналістів чи потребують першочергового вивчення і узагальнення. Основні результати роботи знайшли своє застосування у навчальному процесі, організації наукових досліджень та у практиці розслідування злочинів.

Ключові слова: методика розслідування, криміналістичне забезпечення розслідування, наукові криміналістичні дослідження.

Матвиенко В.В. Криминалистическое обеспечение методики расследования преступлений. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09. - уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. - Национальная академия внутренних дел Украины. - Киев, 2000.

В диссертации комплексно исследуется важная в теоретическом и практическом отношении проблема научного обеспечения практики борьбы с преступностью в рамках криминалистического научного обеспечения методики расследования преступлений. Такая постановка проблемы, выбор путей и средств ее решения в криминалистике рассматривается как актуальная, отличающаяся новизной и полезностью. Отличительной особенностью работы является то, что автор проанализировал более 500 диссертаций, подготовленных криминалистами по проблемам методики расследования преступлений с 1938 по 2000 год. Теоретической базой подхода к изучению диссертационных работ послужила разработанная автором концепция криминалистического научного обеспечения расследования преступлений.

В разделе первом работы «*Теоретические основы криминалистического обеспечения расследования преступлений*» диссертант, с учетом анализа понятий и самого процесса различных видов обеспечения деятельности, существующих в других науках, раскрывает понятие криминалистического обеспечения. В полемике с другими учеными автор показывает его структуру, детализирует основные элементы, формулирует его определение, рассматривает основные этапы реализации криминалистического обеспечения. К числу основных его

элементов автор относит: изучение потребностей практики с использованием различных источников информации; разработку конкретных рекомендаций по повышению эффективности криминалистической деятельности; экспериментальную проверку и предварительную оценку разработанных новшеств; распространение и внедрение рекомендаций в практику; непосредственную проверку используемых результатов научных разработок в практике.

Завершая рассмотрение вопросов первого раздела работы автор приходит к выводу о том, что криминалистическое обеспечение практики расследования преступлений - это сложное, многоплановое, комплексное понятие, главным содержанием которого является самостоятельная специфическая деятельность ученых-криминалистов и практиков по разработке новых и использованию известных научно-технических достижений, а также их внедрение в практику расследования преступлений. Криминалистическое обеспечение практики рассматривается как имманентно присущая черта науки криминалистики и состоит в выявлении потребностей практики и всестороннем вооружении работников правоохранительных органов действенными криминалистическими рекомендациями.

Во **втором разделе** *«Современное состояние и перспективы разработки проблем криминалистического обеспечения методики расследования преступлений в диссертациях криминалистов»* внимание сосредоточено фактически на решении двух глобальных проблем. Автор предпринял попытку ответить на вопрос о том, что сделано на диссертационном уровне в области методики расследования преступлений и какие вопросы еще не были предметом научного диссертационного анализа. Для этого в работе детально проанализированы диссертации криминалистов вообще и применительно к определенным периодам, показаны наиболее интенсивно исследуемые направления и оставшиеся без внимания проблемы. Так, в сороковые годы немногочисленные работы посвящены вопросам, которые касались расследования убийств, краж, транспортных происшествий, преступлений, совершенных несовершеннолетними. Пятидесятые годы характеризуются началом исследований и активизацией изучения особенностей совершения хищений в отдельных отраслях, должностных

преступлений. В шестидесятые годы возросло внимание к общим проблемам расследования, интенсивнее стали исследоваться вопросы борьбы с хищениями, преступлениями против личности, преступными нарушениями техники безопасности. В семидесятые годы продолжалось изучение общих проблем методики, расследования преступлений против общественной безопасности, поджогов, начал диссертационный анализ групповых преступлений. В восьмидесятые годы резко возросло количество работ и расширилась их тематика. В девяностые годы общая активность исследований снижается, вместе с тем, разрабатывается методика расследования бандитизма, валютных преступлений, вымогательств, организованных преступлений. Далее в работе, с учетом анализа теории и практики, определены перспективные направления научных исследований.

Ключевые слова: методика расследования, криминалистическое обеспечение расследования, научные криминалистические исследования.

Matvienko V.V. Criminalistik provision of guidelines for investigation of crimes. Manuscript.

Dissertations for the Degree of Candidate of Sciences (Low), Specialty - 12.00.09 – criminal procedure , criminalistic and court examination. National Academy of Internal Affairs of Ukraine .- Kiev, 2000.

The manuscript is the results of monographic research for wide broad issues, connected with criminalistic provision of guidelines for investigation of crimes.

Being based on achievements of different sciences it was formed the definition of criminalistic provision of guidelines for investigation of crimes and were described the table of contents of this provision and it's particulars in this work.

On the base of analyze of criminalistic dissertation, generalization data's practice, thoughts of investigators and scientists, the author has defined the state and perspectives of scientific guidelines of problems of methodic investigation of separate types of crimes and has allocated directions and problems, which were not an object of criminalistic researching or need to be learned and generalized. The main results of this work are used in scientific process, in organization of scientific searched and crime investigation practice.

Key words: guidelines for investigation of crimes, criminalistic provision of investigation, scientific criminalistic achievements.